

USMENOKNJIŽEVNA I CRKVENO-PUČKA BAŠTINA U SINJSKOM KRAJU

Buljan, Anamarija

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:629719>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-31**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**USMENOKNJIŽEVNA I CRKVENO-PUČKA BAŠTINA U SINJSKOM
KRAJU**

ANAMARIJA BULJAN

SPLIT, 2019.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Hrvatska usmena književnost

**USMENOKNJIŽEVNA I CRKVENO-PUČKA BAŠTINA U SINJSKOM
KRAJU**

Studentica:

Anamarija Buljan

Mentor:

prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2019. godine

Sadržaj

1. Uvod.....	5
2. Povijesne predaje – Drugi svjetski rat.....	6
3. Usmene epske pjesme	7
4. Usmene lirske pjesme	10
4.1. Molitve.....	10
4.2. Samačke pjesme.....	13
4.3. Ojkavice	13
5. Crkveno-pučka baština.....	16
5.1. Advent i Božić	16
5.2. Stipandan.....	18
5.3. Ivandan.....	19
5.4. Mladinci	19
5.5. Silvestrovo	19
5.6. Nova godina	20
5.7. Maškare.....	20
5.8. Korizma.....	21
5.9. Blagovijest	21
5.10. Veliki tjedan.....	21
5.10.1. Cvjetnica	21
5.10.2. Sveto trodnevlje	22
5.10.3. Veliki četvrtak.....	22
5.10.4. Veliki petak.....	23
5.10.3. Velika subota	25
5.11. Uskrs	25
5.12. Sveti Ivan Krstitelj	26
5.13. Gospa Sinjska.....	26
6. Nekadašnji običaji.....	27
6.1. Silo	27
6.2. Svadbeni običaji.....	28
6.3. Svadbena nošnja.....	29
6.4. Recovanje.....	29
7. Mitske i demonološke predaje	30
7.1. Vile.....	30
7.2. Vještice	31

7.3. Mora.....	31
Rječnik.....	33
8. Zaključak.....	41
Izvori.....	42
Vlastiti terenski zapisi.....	42
Popis kazivača:.....	42
Literatura.....	42
Sažetak.....	45
Abstract.....	46

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja _____, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišne prvostupnice _____, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, _____

Potpis

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

kojom ja _____, kao autorica završnog rada dajem suglasnost Filozofskom fakultetu u Splitu, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

USMENOKNJIŽEVNA I CRKVENO-PUČKA BAŠTINA U SINJSKOM KRAJU

koristi na način da ga, u svrhu stavljanja na raspolaganje javnosti, kao cjeloviti tekst ili u skraćenom obliku trajno objavi u javnoj dostupni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu, Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Splitu te Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a sve u skladu sa *Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima* i dobrom akademskom praksom.

Korištenje završnog rada na navedeni način ustupam bez naknade.

Split, _____

Potpis

1. Uvod

Usmena književnost zasigurno je najstariji i najdugotrajniji oblik, odnosno vrsta književnosti. Kada govorimo o terminu usmene književnosti, govorimo o književnosti koju je čovjek, odnosno narod, stoljećima stvarao, kazivao svojim potomcima, rodbini te susjednom narodu. Riječ je o kazivanju tradicijski uobličениh tekstova koji govore o narodu, običajima, nekakvim prošlim događajima koji su ostavili utjecaj na govornika. Usmena književnost stara je onoliko koliko i sam čovjek te se prenosi i razvija u sredinama koje ne poznaju pismo ili se pismom zbog bilo kakvih razloga ne služe radi prenošenja književnih djela. Na različitim prostorima razvijali su se različiti rodovi usmene književnosti. Usmena književnost sadrži višestoljetne poruke i pouke, a njena namjena je didaktične i edukativne vrijednosti, dakle općedruštveno je korisna. Sastoji se od bajki, pjesama, mitova, legendi, pošalica, uspavanki, zdravica, poslovice i brojnih elemenata lirske, epske i dramske književnosti.

"Mnogi povjesničari, filozofi, etnolozi i antropolozi navode da su Hrvati iz svoje izakarpatske prapostojbine u današnje domovine donijeli jedino svoju tradicijsku kulturu. (...) Hrvatska usmena književnost, stoljećima i milenijumima pamćena, pripovijedana, bila u izvedbi, brušena i prenošena hrvatskim jezikom¹, ima najveće zasluge za očuvanje hrvatskoga nacionalnoga i vjerskoga identiteta. Hrvatska tradicijska kultura i književnost svjedoče četrnaest stoljetnu ukorijenjenost Hrvata u europskoj kulturi i civilizaciji.

Ta je književnost tradicija pisanoj književnosti. Višestruke su interferencije usmene i pisane književnosti. Najveći su velikani pisane književnosti stvorili djela trajne umjetničke vrijednosti nadahnivši se na vrelu tradicijske kulture i književnosti, a o svemu navedenom zorno svjedoče sljedeće stranice."²

Usmena književnost jedan je od glavnih temelja cijele svjetske književnosti koja polagano nestaje. Brojni mladi ne žive više u blizini svojih djedova i baka i teško da će im netko u gradu prenositi usmeno brojne priče, legende i pjesme koje su važne za njihovu povijest. Zbog toga, kako bih sačuvala mali dio te usmene književnosti, u ovom Vam istraživačkom radu iznosim usmene predaje mojih predaka i njihovih prijatelja koje ću jednog dana možda i ja prenijeti nekome.

¹Usp. Dragić, Marko; Dragić, Helena, *Leksik hrvatske usmene književnosti*, Suvremena pitanja, časopis za prosvjetu i kulturu, 5, Matica hrvatska, Mostar, 2008., 89-112.

²Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 13.

Osobe koje su odlučile sa mnom podijelit mali dio svoje povijesti i uspomena su Ana Buljan, Andrija Buljan, Ana Milinković, Marija Buljan, Matija Lerotić i Ante Lerotić. Ana Buljan i Andrija Buljanu braku su malo manje od šezdeset godina. Ona je rođena u Potravlju gdje je i odrasla, a Andrija je rođen i cijeli svoj život proveo je na selu Bitelić. Roditelji su šestero djece, baka i djed jedanaestero unučadi te imaju jednog praunuka. U sljedećem istraživačkom radu vidjet ćete njihov način upoznavanja, tradicionalnu svadbu i brojne uspomene iz djetinjstva. Ana Milinković, rođena je u Biteliću kao član brojne seoske obitelji. Jedno vrijeme je provela u Lici, u mjestu Pazarište, Klanac. Nakon smrti muža, vratila se u svoj rodni kraj. Marija Buljan kao mala djevojčica ostala je bez oba roditelja. Rođena također u Biteliću, cijelo svoje djetinjstvo provela je sa svojom bakom od koje je naučila brojne molitve o kojima će kasnije biti govora. Matija i Ante Lerotić, rođeni su u selu Dobranje gdje su odrasli te odgojili svoje sedmero djece. Oni će nam nešto više reći vezano za običaje sv. Ivana, kako je upravo on zaštitnik njihove župe te će nam Ante Lerotić reći još nešto o ojkavicama.

2. Povijesne predaje – Drugi svjetski rat

Povijesne predaje kazuju o sudbonosnim povijesnim osobama i događajima.³

Kad je bia drugi svjetski rat, a meni je bilo oko 5 godina i živila san u Potavlju, oko ponoć tukli su na vratin. Mater se digla i otvorila vrata, a mi dica smo s materon i ćaćon spavali u sobi. Mlađa mi je sestra ležala u beški kad su ušla dva partizana. U sobi je bia jedan baul pun kokuruza kojeg smo sakrili. Jedan je otvorio baul i sipa u torbicu kokuruza, a drugi je drža za ručicu moje sestru i govoriya dečko, dečko, a nakon šta su natrpali kokuruza pošli su ća.

Jedan dan, dok je još traja rat, ja san se digla ujutru i neka vojska je sidila oko ognjišća i pila kavu i kolače. Na hodniku su bila vrata jedna i ja san stala i nisan smila uć k njimon i kad je mater otvorila ta vrata ja san ušla, a oni su se digli i ošli ća. Nisu mi ništa dali jest, a svaki dan bi kuvali mlika i kruva i sve smo morali krit jer su sve redom kupili.⁴

³O tome više: Marko Dragić, *Povijesne i etnološke predaje iz Otoka Sinjskoga*. Tragovi tradicije, znakovi kulture (Zbornik u čast Stipi Botici). Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatsko filološko društvo, Matica hrvatska. Zagreb, 2018. str. 283.-297.

⁴Kazala mi je 2016. godine Ana Buljan, djev. Lijić, rođena 1938. godine u Potravlju.

3. Usmene epske pjesme

Sam termin usmene epike ukazuje nam kako je to usmeno prenošenje naracije, a može se podijeliti prema tematskom kriteriju. Prve su junačke epske pjesme, dok u drugu kategoriju spadaju ostale epske pjesme raznovrsne tematike. Najčešća tematika velikog dijela junačkih epskih pjesama svakako je borba dvojice junaka ili pak dva suprotstavljena tabora, a najpopularnija je bila upravo borba turskih (muslimanskih) i kršćanskih junaka. Omiljena tema usmenih epskih pjesama bile su upravo povijesno važne bitke. Takvu vrstu usmenih epskih pjesama karakterizira epska obrada priče, odnosno postupno stvaranje sižea uz opširne opise i ponavljanja stihova, odnosno narativnih sekvenci. Što se tiče druge skupine usmenih epskih pjesama, pojava borbenog motiva nije strana, ali je najčešće povezan s fantastičnim kontekstom, gdje se junak bori s nekakvim čudovištem. Tematika je raznolika, od bajkovite i pustolovne pa sve do svakodnevne, ali i religiozno-kršćanske. One uglavnom imaju zabavnu ulogu te je njihove pojava istaknuta među okupljanjima ljudi u kasnim večernjim satima, na sajmovima i *silima*, ali i u krčmama. Često su pjevane uz gusle, koje su same po sebi simbol narodne pjesme. Osim što su bile književne tematike, usmene epske pjesme predstavljale su ideje i norme sredine u kojima su nastale.⁵

Termini hajduci i uskoci uvelike su vezani s pojmom usmene epske pjesme. Javljaju se uslijed pada Bosne i Hercegovine te Hrvatske, a predstavljaju kršćane koji su pobjegli iz Bosne i Hercegovine zbog osmanske vlasti te su se nastanili uglavnom u Dalmaciji. Borili su se protiv osmanlija, a prvi put su spomenuti od strane putopisca Zena, 1550. godine. Razlika hajduka od uskoka je bila u tome što su hajduci djelovali samostalno, dok su uskoci djelovali u skupinama, najčešće na poticaj vlasti. Iako ih neke skupine smatraju razbojnicima, ima i onih koji slave hajduke. Jedan od glavnih razloga tih oprečnih mišljenja je upravo činjenica kako su postojale četiri skupine hajduka među kojima su bili najgori *Hajduci zulumčari*, muslimanski hajduci koji su činili razna zlodjela nad kršćanima.⁶

Pjesme koje su govorile o Turcima i kraljevima:

Vino prije tridest serdara

među njima pet Mrkonjiću čaša.

⁵Dukić, Davor (pr.), *Usmene epske pjesme I. i II.*, SHK, MH, Zagreb, 2004., str. 56-59.

⁶Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 348.

*Oda od ruke do ruke
dok u Petrove dođe braćo ruke.
Skoči Petar na noge junačke,
evo braćo zdravo i veselo
da se živi kako treba.
Ajde braćo nazdravlje,
zdravo braćo moja naokolo.
Evo je li majka rodila junaka
da ja oden donit sira grada
da ožije ženinoga sina Marka.
Sve mu društvo nikom poniknulo
i u crnu zemlju pogledalo
kako trava raste na zavojke.
Kanu dojke u mlade djevojke
al ne gleda se ne njezin Tadija
već, već skače na noge.
Dobro bi ga Petar darovao,
dao bi mu luke i čitluke
dao bi mu stotinu dukata
ko će otić dovest da obiđe lijepu djevojku.
Je li lipa koliko je kažu,
je li kruta koliko je falu.
Al se skoči se njezin Tadija,
ja ću ići do Vezira grada
dati što si obećao.
Više ću ti tebi primaknuti
nego li ti štogod odmaknuti.
Ode Tade do svoga Bilanaj
za šesticu Bilanu na konja
i otjera do bijele kuće*

*kad bi pri kuću bio dolazio
navli vrata otvorio,
a u avliji sa snahom nalazio.
Da si znao moja snaho draga,
Bog ti dao mog djevere Tadija.
Opet Tada vako odgovara:
e li doma kod kuće?
Ivane na ti ga, na visokoj kuli
od etale navi suku kuli.
Veli njemu tale nazao da si zdravo,
zdravo moj brate Ivane,
ajde, sjedi brate Ivan.
Ode Tadej sjede kraj Ivana.
A što je tebe lice donosilo,
što ti je u mrki braz uvili.
Jel te neko zove na megdana
ili si se s društvom zavadio
ili se s kim u men okladio.
Jesam brate ne bi ni žalio
da sam s kime ne bi ni žalio
već sa našim Petrom Mrkonjićom.⁷*

⁷Kazao mi je 2016. godine Andrija Buljan, rođen 1932. godine u Biteliću.

4. Usmene lirske pjesme

Kako tvrdi Botica, od samog početka pismenosti i književnosti na hrvatskom jeziku postoje tragovi ili pak zapisi lirskog usmenog fenomen, a čuva se najlakše preko stihovanog iskaza jer je upravo stih taj koji postojano čuva tradiciju.⁸ Lirske su pjesme najbrojnija usmenoknjiževna vrsta koja obuhvaća i svjetovnu i vjersku liriku. Svjetovnu usmenu liriku možemo podijeliti na: mitske, obredne, posleničke, povijesne i ljubavne pjesme, romance, balade, šaljive pjesme te skupinu kojoj pripadaju bećarac, ganga te dvostihovi. U skupinu vjerske usmene lirike spadaju: adventske i božićne pjesme, korizmene i uskrsne pjesme, molitve, prenja, versificirane legende te romarske pjesme.⁹ Usmenom lirikom okruženi smo od samog rođenja pa sve do smrti. Prve lirske pjesme koje čovjek upozna jesu uspavanka i dječje brojalice. Kasnije glavnim motivom pjesama postaje uglavnom ljubav, ali i vjera i svakodnevnica. Usmenim pjesmama iskazan je i sklad i nesklad obitelji, sreća, tuga, bol, a najosjećajniji oblik lirskih pjesama jesu balade. "Motivsko-tematsko svojstvo usmenoknjiževne lirike jest da izriče puni životni realizam. Upravo su stoga balade i romance smatrane središnjim dijelom lirskoga pjesništva. To su manje pjesničke pripovijesti, ponekad vrlo minijaturne, a ponekad s razvijenijom naracijom pa tako od lirskog postaju lirsko-epskim oblikom."¹⁰ Brojne su i pjesme koje ukazuju na povezanost čovjeka s domom, zavičajem, domovinom i svijetom koji ga okružuje, dok su česte i one pjesme povezane s povijesnim naslijeđem hrvatskoga naroda.

4.1. Molitve

Molitve, odnosno usmenu hrvatsku vjersku liriku moguće je pratiti od 13. stoljeća. Prihvaćanje kršćanstva kod Hrvata je vidljivo iz brojnih povijesnih, arhivskih i drugih izvora, a oni dokazuju kako su ga prihvatili već u 7. stoljeću pod utjecajem Rimljana koji su izvršili pokrštenje Hrvata pod vodstvom Heraklija. Molitve su pjesme koje nam ukazuju na veliku religioznost hrvatskoga naroda te kako se ta religioznost sačuvala, kroz vjeru i običaje, kroz

⁸Botica, Stipe, (pr.) *Usmene lirske pjesme*, SHK, Zagreb, 1996.

⁹Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 15

¹⁰Kekez, Josip, *Usmena književnost* u: Škreb-Stamać, *Uvod u književnost*, Nakladni Zavod Globus, Zagreb, 1998., str. 178

dugi niz stoljeća, sve do danas.¹¹ One su posvećene svecima i sveticama, Bogu, Isusu Kristu i Djevici Mariji. Vjernici njima najčešće izriču zahvalu Bogu ili pak mole za mir, ozdravljenje, uspjeh i sreću.

Molitva prije spavanja

Iđen spati, Boga zvati.

Bog se diže na nebesa,

nebesa se rastvoriše,

anđeli se pokloniše.

Sveta zvona zazvoniše,

grišne duše raj dobiše.

Osta Diva okrunjena

kada Diva rodi sina.

Svakom biše na veselje,

mojoj duši za spasenje.

Spasi Bože dušu moju

ka i sveto tilo svoje. Amen.¹²

Molitva svetom Josipu

O Jozipe, oče sveti,

čuvaj kuću i posveti.

Sva obitelj nek se složi,

sveta ljubav nek se množi,

mir, veselje k nami svrati

¹¹Dragić, Marko, *Starinske molitve u šibenskom zaleđu*, Godišnjak Titius, 6-7, Filozofski fakultet Split, 2014., str. 285.

¹²Kazala mi je 2016. godine Marija Buljan, rođena 1936. godine u Biteliću.

i stra Božji nek nas prati.
Žiće podaj da nam plodi
i put raja da nas vodi.
Čuj nam oče molbu vruću,
ti nas čuvaj i svu kuću.
Tebi ključe pridajemo,
Gospodarom priznajemo.
Sve što kući može nauditi,
ti se Oče udostoj odstraniti,
u prisvetom srcu odstraniti.
Ti nas Oče sve nastani da živimo
svi na svitu ka ti oče u Nazaretu.
*Amen.*¹³

*To je nas naša pokojna baka naučila. Kad je bi rat, onda bi sidili na balvanin i molili.*¹⁴

Molitva nakon svih litanija
Slava svetim, pokoj mrtvim,
Božja pomoć umirućim,
anđeoska družba putujući.
Marija mi molbe primila,
svom se Sinu za me molila,

¹³Kazala mi je 2016. godine Marija Buljan, rođena 1936. godine u Biteliću.

¹⁴Isto.

isprosila mi milosti

za sve moje potrebe, duhovne i tjelesne.

Amen."¹⁵

4.2. Samačke pjesme

Samačke pjesme jesu one pjesme koje su pjevale djevojke dok su čuvale ovce:

*Oči moje nališe se vode,
a moj dragi u Rusiju ode.*

*Moje grlo jasno odjekuje,
moj dragi nadaleko čuje.*¹⁶

4.3. Ojkavice

Ojkavice su smatrane ostatkom ilirskog i prailirskog pjevanja s područja dalmatinskog, ali i zapadnog duvanjskog i livanjskog kraja. Nastaju dinamično te imaju svoje zakone, nije svatko rođen za biti dobrim pjevačem istih. Smatra se i kako ih se može naučiti samo uz pomoć »pivača« iz određenog kraja gdje se ojkavica čuvala. Ojkavicu izvode dva ili više pjevača, od kojih jedan povede pjesmu, a ostali a prate. Pjevaju se u više slojeva, snažno te glasno. Karakterizira ih i potresanje glasa, a pojedina ojkavica traje onoliko koliko njen pjevač može zadržati glas. Ojkavice su poletne, ritmične i vesele. Razne su teme ojkavica, njima su momci izjavljivali ljubav prema djevojkama i obratno, a pjevalo se i o društvenim i političkim temama. Najviše se izvode u Cetinskom kraju, a ima je i u Lici te na području Krke. 16. studenoga 2010. u Nairobiju u Keniji, na 5. zasjedanju UNESCO-ovog Međuvladinog odbora za zaštitu nematerijalne baštine, ojkavica je proglašena ugroženom nematerijalnom svjetskom baštinom te je uvrštena na isti popis, a navodi se još i kako su

¹⁵ *Isto.*

¹⁶ Pripovjedačica: Ana Milinković, djevojačko Buljan, rođena 1927. godine u Biteliću.

velike imigracije stanovništva Dalmatinske zagore dovele do velikog opadanja broja izvođača ojkavica. Samo proglašenje otpjevano je u posebno kreiranoj ojkavici.¹⁷

Ako mala dođemo do čega

I moj će te ljubiti kolega.

Nemoj mala da ti žao bude

Kad te moji svatovi probude.

Pita san je pa mi nije i tila,

Vratit ću se pijana je bila.

Da je meni vidit onoga

za kim vene pola srca moga.

Ko je bija baraba prije

Ni danas mu za virovat nije.

Lipa mala i lipo me gleda

Šta je korist kad joj mater ne da.

Ženit ću se i ja ove zime.

Svak se ljubi, a ja nemam s kime.

¹⁷Dragić, Marko, *Suvremena etnografija usmenih lirskih pjesama u Ogorju i okolici*, Župa Ogorje (Putovima života i vjere između Svilaje i Moseća), Kulturni sabor Zagore et. alt. Split, 2017., str. 506

*Pita sam je pa nije tila,
Vratit ću se, pijana je bila.*

*Travavene di smo mala stli,
Biće smo se krivo zaklinjali.*

*Ma neka te mala, mater čuva
Ukrast ću te ki komadić kruva.*

*Ako mala želiš poljubaca
Privati se brda i ovaca.*

*Znaš li mala kad si govorila
Da bi mene ljubiti najvolila.*

*Ako nemam grlo za pivanje
Imam život za ašikovanje.¹⁸*

¹⁸Ante Lerotić, rođen 1938. godine u Dobranjama, kazivao mi je 2016. godine.

5. Crkveno-pučka baština

5.1. Advent i Božić

"Riječ advent dolazi od lat. riječi *adventus*, što znači dolazak, dohod, početak. Slavljenje adventa, to jest pripremnog razdoblja pred Božić, potječe iz 4. stoljeća. Nedjelja koja je najbliža svetkovini Sv. Andrije prva je nedjelja adventa. Ponedjeljkom iza toga dana u crkvi počinju zornice. Te svete mise započinju obično u šest sati ujutro. Na zornicama se molilo i pjevalo u čast Majke Marije."¹⁹ Advent ili Došašće sastoji se od četiri nedjelje uoči Božića, a predstavljaju četiri tisućljeća od stvaranja svijeta sve do dolaska Isusa Krista, Spasitelja. Čitanja u crkvama usredotočena su na proročanstva Ivana Krstitelja i Izaije te ulomci iz evanđelja opisuju i prikazuju Isusa Krista kao ostvarenje tih proročanstava. Vjernici odlaze na mise zornice upravo zbog toga što zora predstavlja Kristov dolazak te je i simbol prolivene Isusove krvi kojom je nadvladan grijeh i ostvaren vječni spas. U to vrijeme, svećenici nose ljubičaste misnice dok u trećoj nedjelji mogu koristiti i one ružičaste boje kojima je dodatno naglašena pokora. Došašće je vrijeme posta, molitve te pripreve za Božić. U tom razdoblju ne smiju se održavati nikakve svadbe i veselja, Prema predajama, u to vrijeme nije bilo niti pjevanja i igranja kola, jedina iznimka bila je 8. prosinca, na blagdan Bezgrešnog začeca Blažene Djevice Marije. Žene bi kroz adventsko vrijeme vezle i prele vunu te istovremeno pripovijedale dok su muškarci kartali.²⁰ Još jedan od običaja Adventa jest postavljanje adventskoga vijenca. Najčešće je napravljen od grančica te zimzelenog bilja među koje su postavljene četiri svijeće. Svaka od njih predstavlja jedna tjedan Adventa te se nedjelju za nedjeljom pali po jedna ta svijeća. Osim što predstavljaju četiri adventske nedjelje, svijeće predstavljaju i četiri godišnja doba te su simbol stvaranja, utjelovljenja, otkupljenja i svršetka.²¹

Dan uoči Božića, poznatiji kao Badnjak, moguće je podijeliti na Badnje jutro i dan te na Badnju večer. "Badnje jutro i dan karakteriziraju: djeca – jutarnji čestitari (kvočke, položaj, badnjičari); obredi, običaji i divinacije vezane uz drvo badnjak; post i priprava hrane za Božić; pravljenje božićne svijeće; gobinjanje (kićenje) zelenilom, najčešće bršljanovim,

¹⁹Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 129.

²⁰Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 415.-416.

²¹*Isto*, str. 438.

maslinovim i lovorovim grančicama: domova, štala, dvorova, njiva, voćnjaka, maslinika, vrtova, pčelinjaka, badnjaka, groblja; koledanje i veseljanje; blagoslov ovaca; glorijani; škropljenje blagoslovljenom vodom: ukućana, domova, štala, stoke, dvorova, njiva, voćnjaka, maslinika, vrtova, pčelinjaka, badnjaka; divinacije."²² Karakteristika Božićnog dana bilo je i paljenje božićne svijeće. Prvo bi se neodređena posudica napunila žitom te bi se u žito umetnula svijeća, ponekad ukrašena bršljanom, grančicama masline. Starješina je bio taj koji je palio te gasio svijeću, a dok je palio, molio je za žive, mrtve, da naredna godina bude plodna te za obitelji potrebite stvari. Nakon objeda gasio bi svijeću tako što bi umočio komadić kruha u vino.²³ U Sinjskom kraju, ovaj običaj vrši se na dan Božića. Najpoznatije karakteristike Badnje noći jesu paljenje badnjaka, odlazak na misu, ponoćku, te kićenje božićnog drvca. Božićno drveće simbol je Isusa Krista koji je stablo života u svjetlo svijeta. U dalmatinskom kraju najčešća vrst drveta koje vjernici ukrašavaju jest jelka. U prošlosti se božićno drveće kitilo svijećama, jabukama, smokvama, bombonima, češerima obojanim u srebrenu i zlatnu boju. Pod drveće su bile obavezno postavljene jaslice koje predstavljaju upravo ono što se slavi blagdanom Božića, Isusovo rođenje.²⁴

"Od Badnjega jutra do odlaska na ponoćku u središtu je zbivanja drvo badnjak. (...) U hrvatskoj tradicijskoj kulturi dvije su vrste badnjaka. Jedna je kao grana hrasta (najčešće cera) kojoj nije lišće otpalo. (...) Druga je vrsta badnjaka - klada, panj ili truplo stabla dugo od jedan do dva metra i debelo trideset do pedeset centimetara i dva manja komada drveta. U Dalmaciji, na otocima i Istri to je bio najčešće panj masline ili česmine. (...) Najčešće se pale tri badnjaka, ponegdje jedan, rjeđe dva, a na jugu Dalmacije onoliko koliko je muških glava u kući i k tome još za ono muško čedo koje će se roditi iduće godine."²⁵ Upravo ta tri badnjaka označavaju i danas, kao i prije, Sveto Trojstvo.

Govoreći o samom Božiću, moguće je reći kako je to blagdan kojemu se s posebnim veseljem raduje i staro i mlado. To je blagdan koji okuplja čitavu obitelj, najčešće za vrijeme ručka kada se pale svijeće postavljene u pšenicu, onu koja je posijana na blagdan sv. Lucije. Još jedna karakteristika Božića je i darivanje, u to vrijeme ljudi, više nego inače, pomažu i siromašnima, bolesnima i nemoćnima, ali se i prisjećaju svojih bližnjih koji nisu više na

²²Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, 10/2, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 1.

²³*Isto*, str. 418.

²⁴Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina br. 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 249.

²⁵Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (1), Split, 2008., str. 69-70.

ovom svijetu. Radost zbog Isusova rođenja iskazuje se i prigodnim pjesmama koje karakterizira emocionalnost, slikovitost i simboličnost.²⁶ "Božićni stol za razliku od badnjeg predstavlja obilje. Prepun je božićnih peciva i pečenki. Upućen je živima i duhovima pokojnih. Božićni ručak posebno je bogat - često je blagovanje pečene tuke ili nekog drugog pečenja, a za kraj objeda obavezni su kolači. Uz pečenje vrlo često su se, naročito u sinjskom kraju, na božićnom ručku jeli arambašići ili sarme, sa suhim mesom i kobasicama. Prvi arambašići običavali su se raditi za Svi Svete."²⁷

Prije se nisu palile sviće ka i danas. Za večeru se molilo i večeralo vode i ulja te neoguljenih kumpira i iza bi se išlo na ognjišće. Prije bi se na Badnjak palili badnjaci na ognjišću. Ti badnjaci su bili tanji od hrasta i bila su tri badnjaka. Stavili bi se jedan s jedne strane ognjišća jedan, s druge strane ognjišća drugi i na sredini treću. Oko njih bi se stavila slama na kojoj bi se dica valjala i guštala su u tome valjanju. Išlo se na ponoćku i nakon toga leć. Sutra ujutro išlo bi se na misu i svečano bi se ručalo kupusa, mesa i slanine. Za ručak bi se molila posebna molitva. Prije ručka bi se zapalile tri sviće od koje je svaka stala u posebnoj posudi napunjenoj različitim. U jednoj je bija kuruz, u jednoj šenica i u trećoj ječim. Dok bi did palija sviće tri puta bi reka:

„Kako se ova svića upalila tako svaka srića i svaki rod u ovu kuću doša.“

Koja svića se okiti to će bolje roditi. I tako i bude. Nakon ručka bi se kora kruva izrizala na okruglo i zamočila u vino i s tin bi se gasile sviće i govorilo se tri puta:

„Kako se ova svić ugasila tako se u ovoj kući ugasilo svako zlo.“

I kad se to završi svi u kući odpiju malo vina. Šta ostane vina to se spremi i kasnije se rane ili kad bi se ožegli time bi se mazalo. I te rane bi prošle.²⁸

5.2. Stipandan

"Stipanjan, Stipanje, Štefanje je drugi dan Božića. Narod je taj dan posvećivao konjima jer je sv. Stjepan zaštitnik konja. Seljaci su se tada utrkiivali konjima."²⁹

²⁶Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 142-143.

²⁷Braica, Silvio, *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004., str. 19.

²⁸Kazala mi je 2016. godine Ana Buljan, djev. Lijić, rođena 1938. godine u Potravlju.

5.3. Ivandan

"Ivandan, Ivanjdan, Ivanuš, Janušovo je treći dan Božića. Tada se vrši blagoslov vina u crkvama. Iznosi se božićna slama, stavlja na voćke i pali se koleda. Na taj dan bi se kuća pomela što se nije smjelo raditi na sam Božić ili Stipandan."³⁰

5.4. Mladinci

*Svetkovali su se i Mladinci. To su bila dieca koja su bila ubijena za vrime Isusova rođenja kada je Herod naredija da se pogube sva dica do 2 godine jer mu je bilo rečeno da se rodio kralj svih kraljeva.*³¹

5.5. Silvestrovo

Sveti Silvestar prvi je papa koji je umro prirodnom smrću, a njegov spomendan je 31. prosinca, u narodu nazvan Silvestrovo. U kulturnoj baštini Hrvata, ovaj dan prate razni vjerski običaji, molitve, obredi, mise zahvalnice, krjesovi te koledarski ophodi. Zadnjim danom u godini, Bogu se zahvaljuje za sve darove stečenim u prethodnoj godini te Ga se moli za narednu godinu. U crkvama se na taj dan održavaju mise zahvalnice. Jedna od karakteristika Silvestrova jest i *koledanje*, odnosno trodijelno čestitarsko pjevanje koje izvodi pet do sedam mladića ili muškaraca, nazvani *koledašima*. Domaćin kod kojeg bi došli koledaši, obavezno bi otvorio ulazna vrata i primio ih u svoj dom gdje bi bili srdačno dočekani i počašćeni raznolikom hranom i pićem.³²

²⁹Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 147.

³⁰Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 147.

³¹Kazala mi je 2016. godine Ana Buljan, djev. Lijić, rođena 1938. godine u Potravlju.

³²Dragić, Marko, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), Split, 2015., str. 304-318.

5.6. Nova godina

*Za Novu Godinu se svetkovalo, a večer prije su svi čekali Novu Godinu u svojim kućama. Neki ljudi bi se znali sastat i opijat, veselit. Uglavnom su muški bili ti koji su čekali Novu Godinu.*³³

5.7. Maškare

Blagdanom Sv. Tri kralja završava božićno vrijeme, a razdoblje koje slijedi i traje sve do Čiste Srijede vrijeme je poklada. U tom su se razdoblju odvijale maskirne povorke koje su se kretale od sela do sela, a maskirani narod proizvodio bi buku pomoću zvona obješenih na pojaseve. Uglavnom su bili obučeni u haljine i ogrtače načinjene od ovčje vune dok bi na glavi nosili ili nekakve maske spodoba ili bi pak lice zacrnili ugljenom i pepelom. Nekada su u maskirnoj povorci bili obavezni mlada i mladoženja, ali i baka i djed, a svi su bili obučeni u narodne nošnje. Mladenci su uvijek bili mirni i pristojni, dok su baka i djed bili ti koji su zabavljali publiku, izvodili bi razne skečeve, pjevali, plesali, a često su i nosili zvona na leđima.³⁴

Iako je razdoblje poklada trajalo duže, najintenzivniji dani svakako su posljednja tri dana pred Čistu Srijedu, a posebno se ističe zadnji utorak. Kako su mnogi ljudi postili kroz čitavu korizmu, tih dana se uvelike jelo i pilo, ali i slavilo. "Te dane narod naziva: Velike poklade ili Završne poklade. (...) Nedjeljom se maškaraju djeca, oni su svojevrsan uvod onomu što slijedi, ponedjeljkom mladi, a utorkom stariji."³⁵

Mačkare su bile za poklade, oblačili su svatsku robu i neku osobu su obukli u vuno rune i stavili bi mu roge na glavu, od ovna. Njega su nazvali medvidom. Još jedan muški se obuće u žensku svatovsku robu i stavi šudar, njega su zvali Jengija. Nosio se jedan klip slanine na sablji i njega su zvali Bandur. Svako selo je imalo svoje momke koji su se u to oblačili i još puno pratnje koji su se oblačili u raznu robu. Bandur je šeta svin susjednim selima. Postoja je još jedan čovik šta je u vrići nosija puno slanina i dok su šetali selima Bandur bi skida svoju slaninu koju bi stavlja u vriću, a tom čoviku bi uzima deblje slanine i tako jednu za

³³Kazala mi je 2016. godine Ana Buljan, djev. Lijić, rođena 1938. godine u Potravlju.

³⁴Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*, Godišnjak Titius, 3 (3), Filozofski fakultet u Splitu, 2010., str. 134-135.

³⁵Dragić, Marko, *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 156-158.

*drugom dok ne dođe do najdeblje. Jedanput je tako i naša slanina koju smo mi dali bila najdeblja, niko je nije moga skinit sa sablje. U mačkare su išli samo muški. U svakom selu žene i cure bi promatrale mačkare, a onda bi ih oni krenili vatat i onu koju su uvatili bi poljubili. U mačkarama se nosija i barjak koji se kitija, ljudi u selu bi stavljali svak po nešto na barjak.*³⁶

5.8. Korizma

*Korizma počinje Velikon Sridom ili Čistom Sridom. Taj dan je bia strogi post, smilo se jest samo kruva, vode ili lešo kumpira. Oko 10 sati ujutro išlo se na misu, na kojoj bi svakog vjernika pepeljalo – na glavu se stavljalo malo pepela što je označavalo Božju izreku: "Čovječe, od pepela si posta i u pepeo ćeš nestat." Cilu korizmu koja traje dana nije se smilo jest ništa mesa, a svaki petak uz meso se nije smilo jest ni mliječni proizvodi.*³⁷

5.9. Blagovijest

*Blagovijest spada na 25. ožujka. To je dan kad je Bogorodici došao anđeo Gabriel i navijestio da će začet po Duhu Svetom. Na Blagovijest se postilo kao i na Čistu Sridu i Veliki Petak i išlo se na misu. Neke žene su postile godinu dana, od 25. ožujka jedne godine do 25. ožujka druge godine i post je bio strogi.*³⁸

5.10. Veliki tjedan

5.10.1. Cvjetnica

Veliki tjedan u kršćanskoj liturgiji započinje na Cvjetnicu, nedjelju koja prethodi Uskrsu i traje sve do samog Uskrsa. U tom tjednu kršćani se posebice prisjećaju Isusove muke, ali i uskrsnuća kojim je spasio i otkupio sav narod te se svaki dan u tjednu naziva velikim.

³⁶Kazala mi je 2016. godine Ana Buljan, djev. Lijić, rođena 1938. godine u Potravlju.

³⁷Isto.

³⁸Isto.

Posebice važno jest i Sveto Trodnevlje, odnosno Veliki četvrtak, Veliki petak te Velika subota.

Cvjetnicom se obilježava i slavi Isusov mesijski ulazak u Jeruzalem prije Pashe. Vjernici dan započinju umivanjem u vodi i cvijeću, ubranom prethodni dan. Najpoznatije cvijeće jesu ljubičice te se to sve naziva *cvitnom vodom*. Vjerovalo se kako će osoba koja se prva umije u toj vodi biti najljepša u narednoj godini. Kasnije odlaze na svetu misu i procesiju te sa sobom nose razne grančice, najčešće maslinove (ali i grančice jele, lovora, palme, tisovine) koje kasnije svećenik blagoslovi. "Po povratku kući, domaćin bi blagoslovljene grančice stavio u svako polje i vinograd, a uz to i škropio blagoslovljenom vodom, vjerujući da će time sačuvati polje od krupe, suše i tuče. Blagoslovljena grančica obvezno je krasila zid spavaće sobe, obično zatakuta za okvir neke svetačke slike."³⁹

*Ujutro bi se probudili i cila obitelj bi se umila u ljubici. Ide se na misu na koju se nose velike grane jelice za blagoslov, a iza mise se ide na groblje staviti blagoslovljenu jelicu. Kad se dođe doma ostalu blagoslovljenu jelicu se stavlja u kuću, u vrta i nosi se po jedna grana njive da urode dobro, da bude blagoslov.*⁴⁰

5.10.2. Sveto trodnevlje

Na dane Svetog Trodnevlja, obilježava se muka i smrt Isusa Krista, ali i njegovo uskrsnuće. Tih dana nisu bili obavljani nikakvi težački poslovi te je za to vrijeme karakteristična i *crkvena šutnja* sve do vazmenog bdijenja pred Uskrs.⁴¹

5.10.3. Veliki četvrtak

Kako tvrdi Dragić: "hrvatska je tradicija da se na Veliki četvrtak od podne ništa ne radi o zemlji, jedino se moglo pomagati sirotinji, koja nije imala ni volova, ni konja, ni domaćina koji su u radnoj snazi. Samo njima nije bila grjehota raditi."⁴² Velikim četvrtkom obilježava se dan Isusove posljednje večere. Vjernici taj dan obavezno blaguju zelje, prema čemu se taj dan naziva još i *Zeljavi četvrtak*. Tada nadbiskupi, biskupi i svećenici u većini crkava peru

³⁹Marko Dragić, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 159

⁴⁰Kazala mi je 2016. godine Ana Buljan, djev. Lijić, rođena 1938. godine u Potravlju.

⁴¹Usp. Marko Dragić, *Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini*, Hum, Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 6, Mostar, 2010., str. 81-104.

⁴²Dragić, Marko, *Metkovska pasionska baština*, Hrvatski neretvanski zbornik 6/2014, Društvo Neretvana i prijatelja Neretvana u Zagrebu, Zagreb, 2014., str. 231.

noge dvanaestorici muškaraca, takozvani apostoli, kako bi podsjetili na Isusovo pranje nogu apostolima kojim je ostavio zapovijed ljubavi te im rekao da i oni čine to jedni drugima.

*Veliki Četvrtak se zvao Zeljivi Četvrtak jer bi se taj dan za ručak i večeru jeo samo zelje i kruv.*⁴³

*Dušice grišna, budi uvri kripna,
kada budeš putovati,
dugin putin, tisnin klancin,
srist će te duh nemili duh nečisti
pitat će te jel si moja il si Božija.
– Nisan tvoja već Božija,
Bogu san se obećala na blagdanak,
na Veliki Četvrtak. Sto Amena, sto zlamena.
Sto se put prikrstit i sto puta ovo ponovit.*⁴⁴

5.10.4. Veliki petak

Na Veliki petak vjernici ne slave euharistijsko slavlje, a na oltaru nema ni križa, ni svijećnjaka i cvijeća, a ni oltarnika. To je dan žalovanja, a pjeva se samo Muka Gospodinova te se ljubi raspelo. "U kasnim večernjim satima u crkvama počinje vazmeno bdijenje (...) bdijenje počinje lucenarijem ili službom svjetla. Blagoslivlja se vatra izvan crkve. Na blagoslovljenoj vatri ispred crkve pali se uskrsna svijeća koja simbolizira Isusa Krista uskrsloga - svjetlo. Uskrsna svijeća blagoslivlja se na Veliku subotu."⁴⁵

Na Veliki Petak se strogo postilo, kruva i vode ili lešo kumpir. Jelo se jednom dnevno i malo iza podne se išlo na misu. Cili dan ne bi zvonilo zvono i tri bi zazvonilo. To smo nazivali

⁴³Kazala mi je 2016. godine Ana Buljan, djev. Lijić, rođena 1938. godine u Potravlju.

⁴⁴Kazala mi je 2016. godine Marija Buljan, rođena 1936. godine u Biteliću.

⁴⁵Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 173

*Glorija i onda bi se u crkvi uzelo malo vode i prikrstilo. Čitala se muka Isusova i nije bilo uobičajene mise.*⁴⁶

*Sveto Trojstvo poviš kuće,
a Sin Božji po sri kuće.
Blažena Divica Marija,
devet kora anđela,
čuvaju nas i brane od kuge,
kugavštine od grijana posnih.
Gospodin je naš Isus
ispustio svoj duh i prida
ga nebeskom Ocu govoreći:
U ime Oca, i Sina, i Duha Svetoga. Amen.*⁴⁷

*O Isuse mučeni,
tvoja muka svršena,
moja duša spašena.*

*Ovo se govorilo sto puta zaredom u vrijeme kad zazvoni Glorija.*⁴⁸

*Danas petak rečeni,
o Isuse mučeni.
Tvoja muka svršena,
moja duša spašena.*⁴⁹

⁴⁶Kazala mi je 2016. godine Ana Buljan, djev. Lijić, rođena 1938. godine u Potravlju.

⁴⁷Kazala mi je 2016. godine Marija Buljan, rođena 1936. godine u Biteliću.

⁴⁸Kazala mi je 2016. godine Ana Buljan, djev. Lijić rođena 1938. godine u Potravlju.

5.10.3. Velika subota

Jedan od kršćanskih običaja za kraj Velikog tjedna jest i blagoslov hrane, koji se češće obavlja na dan Velike subote, a rjeđe na sam Uskrs. Vjernici nose sa sobom na bdijenje košaru s hranom, a ponekad i pićem koje sutradan blaguju za doručak. Najčešće su to kuhana jaja, sirnica ili nekakav uskrsni kolač, sir te sol, a ponekad i pokoji komad mesa.

Još jedan od najpoznatijih običaja uskrsnog tjedna jest i bojanje jaja, odnosno pisanica. Nekada se to radilo prirodnim sredstvima – lišćem raznog bilja ili ljuskama luka. Često su se dodavali i crteži poput križa, palmine grančice, pilića, zečića i mnogi drugi. Iako se taj način *bojanja* pisanica zadržao i danas u nekim obiteljima, danas postoje raznovrsne smjese boja, samoljepljive sličice, preslikači i slično.⁵⁰

5.11. Uskrs

Uskrs je najveći kršćanski blagdan jer je Isus Krist svojim uskrsnućem spasio i otkupio Svijet. Prvotno se Uskrs slavio svake nedjelje, a od 2. stoljeća slavi se jedanput godišnje nakon prvog proljetnog punog mjeseca, između 21. ožujka i 25. travnja. Taj dan vjernici započinju molitvom i paljenjem svijeće, iza čega blaguju prethodno blagoslovljenu hranu. Doručkuju s velikim oprezom, nijedan se komadić blagoslovljena jela ne smije prosuti i baciti. Prije obiteljskog ručka, svi zajedno odlaze na misu gdje slave Isusovo uskrsnuće. Ostatak dana provode u obiteljskom druženju, dok je najmlađima najdraže tucanje ukrašenim pisanicama.

*Večer prije Uskrsa, išlo se na ponoćku na koju bi se nosila jaja i kruv za blagoslovit. Ujutro kad bi se digli, prvo bi svi sili za stol i izmolili Boga. Prvo šta se moralo pojest je bilo blagoslovljeno jaje i onda se iza moglo jest sve ostalo. Kasnije se ide na Uskršnju misu.*⁵¹

⁴⁹Kazala mi je 2016. godine Marija Buljan, rođena 1936. godine u Biteliću.

⁵⁰Milić, Livia, Uskrsni običaji u Splitu i bližim lokalitetima, *Ethnologica Dalmatica*, Vol. 4-5 No. 1, Split, 1996.

⁵¹Kazala mi je 2016. godine Ana Buljan, djev. Lijić, rođena 1938. godine u Potravlju.

5.12. Sveti Ivan Krstitelj

"Sv. Ivan nosi naziv Krstitelj jer je u rijeci Jordanu krstio Isusa. Posljednji je starozavjetni prorok. Sin je starozavjetnog svećenika Zaharija i Elizabete, rođakinje Bogorodičine. Uz blagdan rođenja sv. Ivana Krstitelja (24. lipnja) vezuju se pretkršćanski kulturni običaji paljenja krijesova (kresova, krisova). U Bosni i Hercegovini te Dalmaciji svitnjak je sinonim za krijes."⁵²

*Slavljenje svetog Ivana Krstitelja spada na 24. lipnja i jedan je od najvećih blagdana u lipnju. Već dugo godina se pale poznati krjesovi, ivanjske vatre i svitnjaci. Večer prije svetog Ivana svi iz sela bi se skupili na određenom mistu. Dica i odrasli skupili bi drva i grančica šta više šta su ih mogli nać i sve bi složili na hrpu. U sumrak se o sve zapali i svima je cilj bio u selu da ima najveći svitnjak to selo da se sutradan na dan svetog Ivana možeš pohvalit'. Nakon šta se vatra smiri svi bi pokušali taj svitnjak priskočit, neka misa su radila i manje svitnjake da je lakše priskočit, ali u nas je od kad ja znan za se najveći. Za taj dan, točnije ta dva dana svi bi se u obitelji okupili i slavili, tako da bi zabava oko svitnjaka trajala dugo, dugo. A sutradan svi bi se probudili i ošli na misu u čast svetoga Ivana. Uvijek bude i mali dernek tako da dica koja skupe šta sitno novaca, mogu se s nečin počastit. Iza toga vratili bi se kućama i ručali.*⁵³

5.13. Gospa Sinjska

Od obrane i slavne pobjede 15. kolovoza 1715. godine ustalio se običaj da blagdan Marijina Uznesenja bude glavni blagdan Čudotvorne Gospe Sinjske. Od samih početaka taj se blagdan u Sinju slavi vrlo svečano. Kroz devetnicu se molitvom, pjesmom i posebnim propovijedima pripravlja za proslavu Velike Gospe. Osim Marijina Uznesenja, blagdanom Velike Gospe slavi se i Bogorodičina pomoć pri obrani od Turaka, koja bez Gospe ne bi bila moguća. U njenu čast, brojni vjernici godinama hodočaste u njena svetišta, a jedno od najpoznatijih svakako je Sinj. Hodočasti i mlado i staro, i zdravi i bolesni, pješače i po nekoliko sati, dana,

⁵²Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*, Godišnja Titius, Vol. 3 No. 3, Filozofski fakultet u Splitu, 2010., str. 146-147.

⁵³Kazala mi je Matija Lerotić, djev. Lerotić, rođena 1941. godine na Dobranjama.

a mnogi od njih dolaze i bosonogi.⁵⁴ Hodočasnici mole za zdravlje, ozdravljenje, blagoslov i životnu sreću, mole kako bi im život na zemlji bio bolji, ali i za iskupljenje njihovih grijeha.

Najvrjednije što Sinjani imaju jest Čudotvorna slika Blažene Djevice Marije, a može se reći i kako je to jedna od najljepših slika stvorenih u kršćanskoj umjetnosti. Autor je nepoznati mletački slikar, a prema stilskim obilježjima može se svrstati na prijelaz 16. u 17. stoljeće. Nakon slavne pobjede 1715. godine, časnici i vojnici skupili su novac i kupili zlatnu krunu kojom su dodatno okitili Marijinu sliku.⁵⁵

Za Veliku Gospu oduvik je bija običaj ić nanoge u Sinj, samo šta su svi išli boso, to je bija zavit. Meni je moja mater pričala da su sliku Gospe iz Rame donili na kamičak i ona se stvorila tamo u Sinju di je sada crkva. Fratri iz Rame su bižali od progonstva, od Turaka i ponili su sa sebon Gospinu sliku. Jedan fratar nosija je sliku Gospe na rukon sve do Sinja i stavlja ju je na kamičak. Kazivali su da di je sad crkva prije bila kupina. Išlo se ka i danas oko malog oltara, al se išlo lizlo, na kolinin. Kažu da su još jednom otvoru ima kupine.

Meni je priča pokojni did da je Gospa potrala Turke sa kudijon, noseći je u ruci. Kad su Turci došli u Sinj, naši nisu imali više snage. Ali odjednon su Turci počeli bižat do Vrljike i da ih je napala srdobolja. Oni su umirali, a jedan među zadnjim Turcima je reka da žena u bilini na kamičku oda sa kudiljon i nisu mogli svladat i pobigli svi. Onda ovi naši kad su ovi pobigli, zavitovali se Gospi šta ih je spasila da će vojska skupit para, banica i da kad skupe da će poslat u Veneciju da se skova krana za Gospu šta ih je spasila. I oni su poslali banice u Veneciju i dan danas je ta krana u Sinju na Gospinoj slici.⁵⁶

6. Nekadašnji običaji

6.1. Silo

Kad se izađe iz crkve onda se kod crkve zaigra kolo. Kad momak zamiri curu onda je uvati za ruku i uvede u kolo, igra š njon i onda iđu u šetnju. Dogovore se i on dođesa još momaka kod nje u kuću na silo. Momak pita vode, a cura s kojom će siditiđe na bunar i

⁵⁴Dragić, Marko, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croatica et Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., str. 168.

⁵⁵Marić, Mirko, *Sinj i njegova Gospa*, Ogranak Matice hrvatske Sinj, Franjevački samostan Čudotvorne Gospe Sinj, Sinj, 2013., str. 139.

⁵⁶Kazala mi je 2016. godine Ana Buljan, djev. Lijić rođena 1938. godine u Potravlju.

donese bukaru vode. Onda idušidit na vrata ili pri kuću. Kad se ispričaju onda momci iđuća. Tako su se cure tražile.

*Nisu ovo polugulje babe
već su ovo Bitelske barabe.*

*Ja na silo, mala krakun tura,
misli ona da ja neman cura.*

*Ja na silo, mala muze prase,
stari arar stavila podase.*

*Ja na silo mala pita love,
a ja nemam ni jakete nove.⁵⁷*

6.2. Svadbeni običaji

Mlada se zatvori u kuću, a svati čekaju pridkućon. Prvi ide stari svat koji je ujac od mladoženje, a za njen mladoženja i kum. Stari svat je nosija barjak na koji se stavlja bilu košulju, čarape, zovnicu i terluke. Stavljala se živa kokoš koju bi obisili za barjak. Svati bi stali ispri kuće dok bi mladoženja i njegovi stali ispid vrata. Tribalo je mladu iskupit. Jedan diver drži za primit novce, u to vrime dinare. Mlada neće da izađe dok ne plate koliko je bilo ugovoreno. Nije se puno novaca plaćalo, a prije svadbe bi se dogovorilo koliko će se dat. Nakon kupnje se ide na misu. Onda se ide na ručak koji je obitelj od mlade prije svega toga skuvala. Onda se kašnje piva i pleše kolo, si svati plešu kolo i vrte se. Pri kraj se skuva riža na mliku i kad se pojedje ta riža na mliku piva se:

„Eto riže da iz kuće biže.“

⁵⁷Kazala mi je 2016. godine Ana Buljan, djev. Lijić, rođena 1938. godine u Potravlju.

*Nakon toga svatovi odlaze. Sutradan se opet organizira ručak za bližnju rodbinu. Ali u to vreme za na svadbu ti nije bilo auta, išlo se na konjin ili karin.*⁵⁸

6.3. Svadbena nošnja

Kad se moja mater udavala 1926. godine nosila je svatsku robu ćerinu, pregaču i šudar i žujice te čorape. Prve se nedilje nosila roba šta je mlada bila nosila prve nedilje u crkvu. Žujici su cipele žute boje, a bile su od kože. Ispod pete su in bile prišivene pločice ka konjske. Te pločice su bile tanke i uske, a stavljale su se da se ne bi derale pete. Čorape su bile vunene. Nosila je krožet, nešto slično današnjem prsluku, i plećak. Plećak je bio od vune i crne ili modre boje. Mlada je i inače po kući nosila plećak, on je bio dužine do pasa i dugih rukava od sukna. To je se tkalo kod kuće. Krožet je bio sašiven i sa sponjama zasponjen. Košulja je bila bila sa rukavin do dlana. Nosila se i traverša od robe poviše suknje. Suknja se zvala kotula i bila je od modroga platna, a na dnu optočena veludon crnin. Na nogama je nosila opanke od mišine, a na glavi maramu A liti kad je vruće. Nosila se potkošulj bili s bilin rukavin, vezenin od puntilje i krožet. Mladoženja je nosila gulparan od sukna ka šta i alkari to danas nose. Nosile su se i suknene gaće i bilu košulju.

*Kad san se ja udavala nosila san svileni krožet žute boje i svilenu žutu traveržu. Nosila san guću od pletene kupovne vune. Vuna je bila crne boje. Nosio se bili plećak od tkanine pamučne, a ćerima se nosila modra od kavenoga sukna. To se tkalo po selin, tankalo se. I oda se nakiti ruson crvenon, oko ruku i ramena, to se izvezlo prije. Muški su nosili bile košulje i odijelo.*⁵⁹

6.4. Recovanje

*Recovanje je izrada kudulje (konoplje) koje se najčešće obavljalo u Zlatnoj Gredi (na granici sa Srbijom), Srijemu i Vojvodini. To se radilo u vodi punoj crvā tako da bi se od kiselosti kudulja omekšala i došla tanka kao svila. Od toga su se izrađivali konopi.*⁶⁰

⁵⁸Isto.

⁵⁹Kazala mi je 2016. godine Ana Buljan, djev. Lijić, rođena 1938. godine u Potravlju.

⁶⁰Kazao mi je 2016. godine Andrija Buljan, rođen 1932. godine u Biteliću.

7. Mitske i demonološke predaje

Mitske predaje govore o vilama ili o nekim povijesnim osobama kojima je narod dodijelio nekakvu nadnaravnu moć. Pojavljivali bi se noću, a glavni zadatak bio bi pomoći junacima. Ove predaje često nisu imale razrađenu fabulu, a pripovijedaju se kao memorati. Govoreći o demonskim predajama, one u središtu nose osobni doživljaj, nekakav susret s onostranim, s demonom. Demone su često predstavljale vještice, vukodlaci, đavao, kuga i razni drugi likovi.⁶¹

7.1. Vile

"Vile su česta stvorenja u mnogim svjetskim mitologijama. (...) U hrvatskoj tradicijskoj baštini kraljice ljelje nazivaju se i *rusaljkama*."⁶² Razne su priče vezane za vile, neki govore kako su ih one izliječile, neki da su pomagale slabašnim pastirima, da su pomagale i mladom i starom. Uglavnom su bile dobroćudne, osim ako bi netko odao kako im je jedna noga magareća, tada su nanosile zlo izdajniku. Izgledom su bile velikih modro-zelenih očiju, duge, zlatne kose i u bijelim, dugim haljama.⁶³

*Pričali su meni stari koji bi živili na planini, čuvali ovce kako je u jednoj kući malo koja se satojala od izbe i, poviše nje, tavana. Jednon je baba moja pokojna ušla di su janjci i čula kako je nešto klapalo, a vrata vanjska su bila otvorena. Ona je pogledala na tavan i vidila magaretje noge. Ona krenila tražit magarca da ga istira, gledala oko kuće, a nigdi nije bilo magareta. A prije su pričali da su u vila magaretje noge. Biće da su se one došle napit tu vode.*⁶⁴

⁶¹Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 429.

⁶²Dragić, Marko, *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017., str. 63.

⁶³Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 429.

⁶⁴Kazao mi je 2016. godine Andrija Buljan, rođen 1932. godine u Biteliću.

7.2. Vještice

Vještice su bile te koje su, prema vjerovanju naroda, stupile u savez s vragom. Određena ženska osoba bi prodala dušu vrugu, a đavao bi joj dao natprirodne moći. Taj svoj dogovor bi zapečatili krvlju. Opisane su kao ženska bića s grbom na leđima i dugim nosom te kako jašu na metli. Prema narodnim predajama, spolno su bludničile s vragom, jele djecu, pripremale razne napitke, kako otrove tako i one ljubavne. Vještice iz demonskih predaja bile su stvarne osobe koje su nanosile zlo, za razliku od onih u bajkama, koje nisu nosile nikakvo ime i samo su bile zle.⁶⁵

*Pričali su i za jednu ženu da je vištica. Jednom joj je nešto neka žena rekla, a ona dok je nosila drva, odjednom sila, privrnila se, zavaljala i pritvorila u vuka. Uvatila je janje neko koje je tu bilo i odnila ga. Nakon toga opet se pritvorila u čeljade.*⁶⁶

Pričali su i da su se ovde u selu na velikom hrastu skupljale vištice, ali niko to ne zna sto posto.

7.3. Mora

Prema narodnom vjerovanju, more su bile djevojke koje su postale vještice. Dolazile bi noću, dok je određena osoba spavala, a uglavnom su više mučile muškarce nego li žene. Bile su željne mlade, muške krvi, a *žrtva* bi tijekom spavanja osjetila kao da je nešto guši, odnosno pritišće za krevet. Ne bi se mogla niti pomaknuti niti nešto reći.

Jednom je jedan čovik navečer, tijekom noći čuva kukuruze. Kad odjednom dođe nešto i pritisne ga grozno. Kaže da je to bila mora. Mora je neka cura koja bi uglavnom dolazila dok se spavalo, ali taj čovik nije spava. Reka je da ju je brže bolje pritisnija, uvatija i drža i jednako je triba stiskat jer ako ne radiš to može se u svašta pritvorit. Reka joj je da zna koje, a ona je njemu odgovorila: „Nemoj nikome kazat, ako nikome ne kažeš, neću ti više nikad doć“. Nikad nije nikome rekako je ona, ona mu nikad više nije došla. Kad ti ta mora dođe,

⁶⁵Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 437

⁶⁶Kazao mi je 2016. godine Andrija Buljan, rođen 1932. godine u Biteliću.

*pritisne te i nemožes spavat. Uvati te neka nemoć, ne moš disat. I ona kasnije sama od sebe ode.*⁶⁷

⁶⁷*Isto.*

Rječnik

A

Arar – vreća

Ašikovanje – zavođenje cura

B

Baul – škrinja

Beška – krevetić

Bia – bio

Biće – bit će

Bižat – bježat

Bunar – zdenac

C

Cilu – cijelu

Crva – crviju

Čovik – čovjek

Č

Čača – otac

Čeljade – čovjek

Čorape – čarape

D

Did – djed

Dija – djevojka

Diver – od muža brat

Divica – Djevica

Društvonikom – društvom

F

Falu – hvaliti, hvalu

G

Govoria – govorio

Griji – grijesi

Grišne – grešne

Guća – dio svadbene odjeće

I

Iđe – ide

Ispri – ispred

Istirat – potjerat od nekud

Izba – prostorija di se čuvala stoka

Izrizat – izrezat

J

Ječim – ječam

Jednon - jednom

Jozip – Josip

K

K njimon – k njima

Kad – kada

Kašnje – poslije

Kavena – smeđa boja

Ki – kao

Kitija – ukrašavao

Klanac – ulica

Kokuruza – kukuruza

Konjin – konjima

Krakun – lokot

Kripna – jaka, snažna, u punoj snazi

Krožet – starinski dio odjeće, sličan današnjem prsluku

Kruv – kruh

Kudit – kažnjavat

Kuruz – kukuruz

Kuvali – kuhali

L

Leć – spavat

Lipa – lijepa

Lizlo se – micati se na koljenima

Lova – novac

LJ

Ljubit – ljubiti

M

Mačkare – maškare

Magaretje – magareće

Mater – majka

Medvid – medvjed

Men – meni

Mišina – ovčja kože

Mlika – mlijeka

N

Na rukon – na rukama

Nami – nama

Nanoge – pješice

Naredija – naredio

Nečin – s nekom stvari

Nediljne – nedjeljne, nosilo se samo za svetu Nedjelju

Nisan – nisam

Nosija – nosio

O

Odjednon – odjednom

Oduvik – oduvijek

Ognjišća – ognjišta

Ostraniti – odstraniti

Ošli – otišli

Ožije – ugrije

P

Pare – novac

Pepeljat – obavlja se na Čistu srijedu, svećenik pepelom posipa vjernike po glavi, posipa malo pepela

Pivanje – pjevanje

Plećak – komad odjeće koji se nosio ispod krožeta

Podase – pod sebe

Postoja je – postojao je

Pošli ća – otišli

Potkošulj – potkošulja

Potrala – potjerati

Potribe – potrebe

Poviš – poviše

Prikrstit – prekrstiti se

Pritisnit – Pritisnuti

Pritvoril – pretvorila

Privatit se – uhvatit se posla

Privrnila – prevrnula

Putin – putevima

R

Reka – rekao

Rukavin – rukavima

Ruson – vrstom nakita

S

Sa sebon – sa sobom

Selin – selima

Sidila – sjedila

Sila – sjela

Sipa – stavlja

Skuvat – skuhat

Sponja – zakačka

Srida – srijeda

Srist – srest

Svak – svatko

Svak – svi

Svatsku – svadbenu

Svin – svim

Š

Š njon – s njom

Šenica – pšenica

Šta – što

Šudar – ženska marama koja se stavlja na glavu

T

Tankati – jedna od metoda izrade odjeće, plesti

Terluci – vunene čarape

Tilo – tijelo

Tisni – uzak

Traja – trajalo

Traverša – pregača

U

Uć – ući

Ujutru – ujutro

Uvatit – uhatiti

Uvatit – uhvatiti

V

Vako – ovako

Vanjska vrata – Ulazna vrata

Vatat – hvatat

Velud – pliš

Vidit – vidjet

Virovat – vjerovat

Vištica – vještica

Vratin – vratima

Vrime – vrijeme

Vrime – vrijeme

Z

Zasponjen – zakačeno

Zavitovat – zavjetovat

Zovnica – starinska torba, od vune, šarena

Ž

Živila – živjela

Žujíci – kožne cipele žute boje

8. Zaključak

Usmena književnost upravo je ona koju je narod stvorio, čuvao stoljećima, prenosio i još uvijek prenosi sljedećim generacijama. Možemo reći da usmena književnost postoji od kada postoji i čovjek, da nije nje danas nitko ne bi znao brojne podatke iz davnina, samo ono što je uspješno zabilježeno. U vrijeme bez današnje tehnologije, raznolikog načina komunikacije, narod je smišljao i stvarao sam sebi zabavu, nešto što bi mu olakšalo dan u polju, na pašnjacima dok je čuvao domaće životinje. Većinom je taj narod bio nepismen te su toga sve priče i pjesme nastajale pomoću usmene komunikacije. Usmene književnosti postoji i danas, ali u vrlo manjoj mjeri, skoro pa da ne nastaje ništa novo, očuvani su uglavnom zapisi nekadašnje usmene komunikacije. Najčešće su naši stari, bake i djedovi i njihovi suvremenici ti kojima je usmena književnost skoro pa jedini način komunikacije. Provodeći ovaj istraživački seminar saznala sam veoma zanimljive podatke i priče iz prošlosti. Mogla sam usporediti neka običaje za blagdane koji su slični ili pak isti kao danas, ali pak najzanimljiviji su mi bili oni različiti. To su običaji koji su se događali u vremenima bez tehnologije i brojnih elektronskih pomagala. Iako se čini kako je danas život puno lagodniji te se većina naroda ne može zamisliti bez današnjih »pomagala«, ovim istraživanjem vidljivo je kako su ljudi nekada mnogo više uživali i živjeli smirenijim životom. Također brojne poslovice i priče zasigurno treba upamtiti. Neki su se od navedenih običaja zadržali sve do danas. Uglavnom su to običaji vezani za vjeru i blagdane, molitve koje su nastale prije niz godina i danas se mole, isto tako zadržali su se većinom i svi božićni i uskršni običaji, ali ne kod svih. Zanimljivo su svakako i nekadašnji načini udvaranja, zaruka te sila što se vremenom izgubilo. Iako su navedeni raznovrsni primjeri pjesama, molitava, ovo zasigurno nije bio sve. Samo pripovjedači kazali su kako u kao djeca stalno provodili vrijeme uz roditelje, baku i djedove u želji za svim pričama i pjesmama, željeli su sve znati. Već kao mali naučili su napamet brojne pjesmice, molitve i priče samo što s vremenom su ostarili i danas se više ne sjećaju svega što su prije poznavali. Nažalost, mnoge od tih nitko nije zapisao ili naprosto narod ih nije imao kome prenijeti te su se s vremenom iste zaboravile. Ne smije se zaboraviti kako današnji svijet ne bi bio ovakav da nije bilo prošlosti. Narod prestaje biti narod bez svoje prošlosti i baštine, kulture. Iako postoje udruge koje brinu o prošlosti, tradiciji pa samim time i o usmenoj književnosti to zasigurno nije dovoljno jer možda za nekoliko desetljeća ili pak stoljeća netko neće imati priliku biti znatiželjan i slušati sve ovo što mi danas imamo priliku čuti.

Izvori

Vlastiti terenski zapisi

Popis kazivača:

Andrija Buljan

Ana Buljan

Ana Milinković

Marija Buljan

Matija Lerotić

Ante Lerotić

Literatura

1. Botica, Stipe, (pr.) *Usmene lirske pjesme*, SHK, Zagreb, 1996.
2. Braica, Silvio, *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004., str. 5-26.
3. Braica, Silvio, *Ciklusi godišnjih običaja – Božićni običaji*. Split. Etnografski muzej Split. 2002.
4. Delorko, Olinko, *Narodne pjesme s otoka Zlarin*, Narodna umjetnost, br. 17., Zagreb 1980.
5. Delorko, Olinko (pr.) *Narodne lirske pjesme*, PSHK, knjiga 23, Zora, MH, Zagreb, 1963.
6. Dragić, Marko, *Povijesne i etiološke predaje iz Otoka Sinjskoga*. Tragovi tradicije, znakovi kulture (Zbornik u čast Stipi Botici). Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatsko filološko društvo, Matica hrvatska. Zagreb, 2018. 283.-297.
7. Dragić, Marko, *Suvremena etnografija usmenih lirskih pjesama u Ogorju i okolici*, Župa Ogorje (Putovima života i vjere između Svilaje i Moseća), Kulturni sabor Zagore et. alt. Split, 2017., str. 499-522.
8. Dragić, Marko, *Tradicijske priče iz Zagore*. Književni krug Split, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017.
9. Dragić, Marko, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croaticaet Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., 153-177.

10. Dragić, Marko, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), Split, 2015, str. 303-323.
11. Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 155-183.
12. Dragić, Marko, *Starinske molitve u šibenskom zaleđu*, Godišnjak Titius, 6-7, Filozofski fakultet Split, 2014., str. 285-300.
13. Dragić, Marko, *Metkovska pasionska baština*, Hrvatski neretvanski zbornik 6/2014, Društvo Neretvana i prijatelja Neretvana u Zagrebu, Zagreb, 2014., str. 229-247.
14. Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croaticaet Slavica Iadertina, 10 (2). Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 399-435.
15. Dragić, Marko, *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croaticaet Slavica Iadertina, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 155-188.
16. Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina br. 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 229-264.
17. Dragić, Marko, *Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini*, Hum, Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru, 6, Mostar, 2010., str. 81-104.
18. Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*, Godišnjak Titius, 3 (3), Filozofski fakultet u Splitu, 2010., str. 123-174.
19. Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.
20. Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 414-440.
21. Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (1), Split, 2008., str. 67-91.
22. Dragić, Marko; Dragić, Helena, *Leksik hrvatske usmene književnosti*, Suvremena pitanja, časopis za prosvjetu i kulturu, 5, Matica hrvatska, Mostar, 2008., 89-112.
23. Dukić, Davor (pr.), *Usmene epske pjesme I. i II.*, SHK, MH, Zagreb, 2004.
24. Kekez, Josip, *Usmena književnost u: Škreb-Stamać, Uvod u književnost*, Nakladni Zavod Globus, Zagreb, 1998.
25. Marić, Mirko, *Sinj i njegova Gospa*, Ogranak Matice hrvatske Sinj, Franjevački samostan Čudotvorne Gospe Sinj, Sinj, 2013.

26. Milić, Livia, *Uskrsni običaji u Splitu i bližim lokalitetima*, Ethnologica Dalmatica, Vol. 4-5 No. 1, Split, 1996., str. 139-150.
27. Tomašević, fra Luka *Između zemlje i neba, (Vjera i moral u životu kršćana Sinjske krajine u 18. stoljeću)* Knjižnica «Gospa Sinjska» knjiga br. 6, Sinj 2000.

USMENOKNJIŽEVNA I CRKVENO-PUČKA BAŠTINA U SINJSKOM KRAJU

Sažetak

Ovim istraživačkim radom prikazana je nekadašnja svakodnevica i običaji naroda naseljenog na teritoriju sinjskoga kraja. U radu su zapisane razni usmeno-retorički oblici kazani od strane nekolicine stanovnika koji su čitav svoj život proveli na tom području. Pomoću raznih molitvi, legendi, mitoloških predaja, ali i božićnih, uskrasnih te mnogih drugih običaja vidljivo je kako se nekada živjelo te zabavljalo, a samo rijetki običaji očuvali su se i danas. Takvi običaji uglavnom su vezani za crkvenu baštinu te blagdane, primjerice za blagdane Božića i Uskrsa te tako i danas ljudi imaju skoro jednake običaje za advent i Sveto Trodnevlje kao što su imali i prije. Narod je prije puno više vremena provodio u prirodi, ali i u međusobnom druženju te su tako nastajale razne usmene pjesme, ojkalice, samačke pjesme, one zabavnog karaktera te molitve. U ovom radu opisan je i jedan običaj koji se sasvim izgubio, a to je silo i prošenje mlade. Još jedna od specifičnosti sinjskoga kraja jest i blagdan Velike Gospe te povijesna i vjerska važnost Gospe Sinjske za ovaj kraj.

Ključne riječi: Sinj, običaji, usmena predaja, vjerska tradicija, Gospa Sinjska

ORAL-LITERARY AND RELIGIOUS-FOLK HERITAGE IN SINJ REGION

Abstract

With this research paper, it is shown previous every-day life and tradition of people, who were inhabited on region of town Sinj. In this paper, various verbally rhetorical forms are told, by a few residents who spend there all their lifetime on mentioned territory. With a help of various prayers, legends, myths, and also Christmas and Easter traditions it can be seen how people lived and had fun there. Only rare traditions are ones that remained preserved today. That tradition is mostly connected to church heritage and holidays, for example, people today have kept almost the same traditions for Advent and Holy Triduum as they were in the past. People were spending much more time in nature and in all together socializing, and that was usually the way oral literature was made, oral literature like *ojkalice*, songs about loneliness, those with fun character and also some prayers. In this paper there is described one tradition which is completely lost, called silo and the tradition of proposing a girl. One of the specifics of the area of Sinj is the holiday Assumption of Mary and the historical and religion importance of Miraculous Lady of Sinj for this region.

Key words: town Sinj, traditional costumes, oral legend, religious tradition, Miraculous Lady of Sinj

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja ANAMARIJA BULJAN, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišne prvostupnice HRVATSKOG I TALIJANSKOG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 26. 9. 2019.

Potpis

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

kojom ja ANAMARIJA BULJAN, kao autorica završnog rada dajem suglasnost Filozofskom fakultetu u Splitu, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

USMENOKNJIŽEVNA I CRKVENO-PUČKA BAŠTINA U SINJSKOM KRAJU

koristi na način da ga, u svrhu stavljanja na raspolaganje javnosti, kao cjeloviti tekst ili u skraćenom obliku trajno objavi u javnoj dostupni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu, Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Splitu te Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a sve u skladu sa *Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima* i dobrom akademskom praksom.

Korištenje završnog rada na navedeni način ustupam bez naknade.

Split, 26.9.2019.

Potpis

Anamarija Buljan